ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

ТАЛАБАЛАРДА ЎҚУВ-ТАДҚИҚИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА

Рахимов Икромжон Комилжонович
Низомий номидаги Ўзбекистон миллий педагогика университети

Аннотация. Мақолада талабаларда ўқув-тадқиқий компетенцияларни ривожлантиришнинг педагогик жиҳатлари ёритилган. Муаллиф бу жараённи таълим тизимидаги долзарб муаммо сифатида кўриб чиқади. Тадқиқотда компетенция тушунчасининг мазмуни, унинг таркибий қисмлари, ривожлантиришга таъсир этувчи педагогик шарт-шароитлар таҳлил қилинган. Мақолада таълим жараёнига тадқиқот фаолияти элементларини интеграция қилиш орқали талабаларда илмий тафаккур ва мустақил изланиш кўникмаларини шакллантириш бўйича амалий таклифлар берилган.
Калит сўзлар. талабалар, ўқув-тадқиқий компетенция, илмий-тадқиқот, педагогик муаммо, компетенциявий ёндашув, таълим технологиялари.

РАЗВИТИЕ УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические аспекты развития учебно-исследовательских компетенций студентов. Автор рассматривает этот процесс как актуальную проблему в системе образования. В исследовании анализируется содержание понятия «компетенция», её компоненты, педагогические условия, влияющие на её развитие. В статье даны практические предложения по формированию научного мышления и навыков самостоятельной исследовательской работы у студентов путем интеграции элементов исследовательской деятельности в образовательный процесс.
Ключевые слова. студенты, учебно-исследовательская компетентность, научно-исследовательская, педагогическая проблема, компетентностный подход, образовательные технологии.

DEVELOPMENT OF STUDENTS' EDUCATIONAL AND RESEARCH COMPETENCIES AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract. This article examines the pedagogical aspects of developing students' learning and research competencies. The author views this process as a pressing issue in the education system. The study analyzes the concept of "competence," its components, and the pedagogical conditions that influence its development. The article provides practical suggestions for developing scientific thinking and independent research skills in students by integrating elements of research activities into the educational process.
Key words: students, educational and research competence, scientific research, pedagogical problem, competence-based approach, educational technologies.

XXI асрда таълим тизимидаги асосий мақсад — фақат билим бериш эмас, балки талабани мустақил фикрлай оладиган, изланувчан ва ижодкор шахс сифатида шакллантиришдир. Шу

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

нуқтаи назардан, талабаларда ўқув-тадқиқий компетенцияларни ривожлантириш масаласи замонавий педагогиканинг марказий йўналишларидан бирига айланди.

Ҳақиқатан ҳам, бугунги кунда жамиятнинг барқарор ривожланиши, илм-фан ва инновация соҳасидаги рақобатбардошлик даражаси таълим тизимидаги сифат ва самарадорликка бевосита боғлиқ. Шу нуқтаи назардан, олий таълим муассасалари олдидаги асосий вазифалардан бири — талабаларда мустақил изланиш, таҳлил қилиш, илмий фикрлаш ва янгилик яратиш кўникмаларини шакллантиришдан иборатдир. Бу вазифани амалга оширишнинг муҳим йўналишларидан бири — талабаларда ўқув-тадқиқий компетенцияларни ривожлантириш ҳисобланади.

Ўқув-тадқиқий компетенция — бу талабанинг таълим жараёнида илмий муаммоларни кўра билиш, таҳлил қилиш, илмий усуллардан фойдаланиш ва хулоса чиқариш қобилиятини англатади. У нафақат назарий билимларни мустаҳкамлайди, балки мустақил изланиш ва инновацион фикрлаш кўникмаларини ҳам шакллантиради. Шунингдек, ўқув-тадқиқий компетенция – тадқиқот методларини танлаш ва уларни амалиётда қўллаш қобилиятини ифода этувчи мураккаб шахсий-кадрий сифатдир. Бундай компетенцияларга эга бўлган битирувчи замонавий меҳнат бозори талабларига мос, мустақил фикрлайдиган ва илмий асосланган қарор қабул қила оладиган мутахассис сифатида шаклланади.

Амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, кўплаб талабалар илмий изланишларга қизиқиш билдирса-да, тадқиқот олиб бориш усулларини етарлича билмайдилар. Шу боис, мазкур жараённи педагогик муаммо сифатида ўрганиш ва унинг ечимларини аниқлаш таълим сифатини оширишда муҳим аҳамиятга эга.

Мавзунинг долзарблиги қуйидаги омиллар билан асосланади:

1. Илмий-тадқиқот фаолиятининг глобал аҳамияти — замонавий дунёда илм-фан иқтисодий ва технологик тараққиётнинг асосий омили сифатида қаралмоқда. Шу боисдан, талабаларни тадқиқотчилик фаолиятига тайёрлаш стратегик вазифа сифатида белгиланган.
2. Инновацион таълим муҳитига эҳтиёж — таълим жараёнида илмий изланишга йўналтирилган ёндашув талабаларнинг ижодий салоҳиятини оширади ва уларни янги ғоялар яратишга рағбатлантиради.
3. Таълим ва ишлаб чиқариш интеграцияси — замонавий мутахассис фақат назарий билим билан эмас, балки тадқиқот натижаларини амалиётда қўллаш кўникмаси билан ҳам ажралиб туриши лозим.
4. Рақамли трансформация шароитида янги компетенциялар талаб этилиши — ахборот технологиялари, сунъий интеллект ва маълумотлар таҳлили соҳаларида тадқиқотчилик қобилияти ҳар бир талабадан талаб этиладиган янги йўналишлардандир.
5. Олий таълим тизимида сифатли кадрлар тайёрлашга қаратилган давлат ислоҳотлари — Ўзбекистон Республикасида “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва давлат дастурларида ёшларнинг илмий-тадқиқот фаолиятини ривожлантириш устувор вазифа сифатида белгиланган.

Ўқув-тадқиқий компетенциянинг моҳияти ва таркиби ҳақида фикр юритадиган бўлсак, компетенция тушунчаси таълимда шахснинг билим, кўникма ва малакаларини ҳаётий вазиятларда қўллай олиш қобилияти сифатида талқин қилинади. Ўқув-тадқиқий компетенция эса — талабанинг таълим жараёнида илмий изланиш фаолиятини ташкил этиш, маълумот тўплаш, таҳлил қилиш, умумлаштириш ва хулоса чиқариш кўникмаларини қамраб олади.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

Ўқув-тадқиқий компетенция қуйидаги таркибий қисмлардан иборат:

- **Билиш (когнитив) компонент:** илмий тадқиқот назарияси ва усулларини билиш;
- **Амалиёт (операцион) компонент:** илмий маълумотлар билан ишлаш, натижаларни таҳлил қилиш;
- **Мотивацион компонент:** изланишга қизиқиш ва ижодий фаолиятга интилиш;
- **Рефлексив компонент:** ўз ишини баҳолаш ва такомиллаштириш қобилияти.

Бу компетенциянинг шаклланиши талабанинг фаол иштирокини, мустақил фикрлашини ва ахборот билан ишлай олишини талаб қилади.

Талабаларда ўқув-тадқиқий компетенцияларни ривожлантириш бу педагогик муаммо эканлигини талабаларда ўқув-тадқиқий компетенцияларни ривожлантириш бир қатор зиддиятлар билан кечиши билан тавсифлаш мумкин.

Булар қуйидагилар:

1) Таълим дастури бўйича олинган назарий билим билан амалий тадқиқот кўникмалари ўртасидаги тафовут;

2) Талабаларнинг изланишга бўлган қизиқиши билан таълим муассасасидаги шароитлар ўртасидаги фарқ;

3) Профессор-ўқитувчининг раҳбарлик роли билан талабанинг мустақиллиги ўртасидаги мувозанат.

Бу зиддиятлар педагогик жиҳатдан тўғри ечилмаса, талабаларнинг илмий-тадқиқот фаолияти формал тус олади, яъни амалий натижа бермайди.

Шу сабабли таълим жараёнида тадқиқот фаолиятини тизимли ташкил этиш, уни фан дастурларига интеграция қилиш ва илмий изланиш муҳитини яратиш муҳимдир.

Талабаларда ўқув-тадқиқий компетенцияларни ривожлантириш қуйидаги педагогик шартлар асосида амалга оширилиши мумкин:

1) Мотивацион муҳит яратиш: илмий тўгараклар, семинарлар, талабалар конференцияларини ташкил этиш орқали изланишга қизиқиш уйғотиш.

2) Фаол ўқитиш усулларидан фойдаланиш: “кейс-стади”, “лойиҳа усули”, “муаммоли таълим” каби интерактив методлар орқали тадқиқот кўникмаларини ривожлантириш.

3) Ахборот технологияларини қўллаш: электрон кутубхоналар, илмий маълумотлар базалари, педагогик дастурий воситалар, сунъий интеллект ёрдамида маълумот излашни ўргатиш.

4) Ўқитувчи-тадқиқотчи ролини мустаҳкамлаш: ўқитувчи талабани илмий раҳбар сифатида йўналтириши, маслаҳатчи вазифасини бажариши лозим.

5) Таълим дастурларига тадқиқот элементларини киритиш: ҳар бир фан бўйича кичик тадқиқот вазифалари, реферат ва лойиҳаларни жорий этиш.

Бу шартлар асосида талабаларда илмий фикрлаш, таҳлил қилиш ва хулоса чиқариш қобилиятлари шаклланади.

Ўқув-тадқиқий компетенцияларни самарали ривожлантириш натижасида:

- талабаларнинг илмий изланишга қизиқиши ортади;
- илмий иш ёзиш, мақола тайёрлаш, маълумот таҳлили кўникмалари ривожланади;
- ахборот саводхонлиги ва танқидий фикрлаш даражаси ошади;
- таълим жараёнининг сифати яхшиланади.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

Мақоладаги тавсиялар олий таълим муассасаларида тадқиқот фаолиятини тизимли йўлга қўйиш, талабаларни илмий фаолиятга жалб этиш ва компетенциявий ёндашувни амалга ошириш учун асос бўла олади.

Талабаларда ўқув-тадқиқий компетенцияларни ривожлантириш — замонавий таълимнинг стратегик йўналишларидан биридир. Бу жараён нафақат илмий изланиш кўникмаларини, балки талабаларнинг ижодий ва мустақил фикрлаш салоҳиятини ҳам оширади.

Муаммонинг ечими сифатида таълим жараёнида тадқиқот фаолиятини интеграция қилиш, илмий муҳит яратиш ва ўқитувчи ҳамда талаба ҳамкорлигини кучайтириш зарур. Шу орқали талабалар билим олиш жараёнининг фаол иштирокчисига айланади ва илмий салоҳиятини ривожлантиради.

Хулоса қилиб айтганда, талабаларда ўқув-тадқиқий компетенцияларни ривожлантириш масаласи нафақат таълим сифати, балки мамлакатнинг инновацион ва илмий салоҳиятини ошириш, ёшларни глобал билим майдонига тайёрлаш нуқтаи назаридан ҳам долзарб ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов А. Педагогик компетенциялар тизими. – Тошкент: Фан, 2022.
2. Хўжаев Ш. Талабаларда илмий-тадқиқот фаолиятини ривожлантириш усуллари. – ТДПУ, 2023.
3. Мирзаев Б. Замонавий таълимда компетенциявий ёндашув. – Тошкент: Истиқбол, 2021.
4. Zimnyaya I.A. *Key Competencies as a Result of the Modern Education Process.* – Moscow, 2006.
5. Хамидова Н. Илмий тадқиқот фаолиятини ўқитишда инновацион технологиялар. – Самарқанд, 2020.